

här till Jean Paillards arbete *Broder Judas* från 1995, och reproducerar därvidlag Paillards felaktiga påstående att de grekiska futurformer som följer sig bakom Jesu ord till lärjungarna i Matt. 26:21–23 («en av er» resp. «denne skall förråda mig») på filologiska grunder *endast* kan ges en futural och inte en imperativisk betydelse (jfr t.ex. Matt. 5:48 och 6:5). På så vis underkänner Svartvik, liksom tidigare Paillard, den i skönlitteraturen vanliga ansatsen att förstå motivet bakom Judas handlande som en lydnads- eller solidaritetshandling. Baksidestextens entusiastiska tal om Skriftens «sjuttio ansikten» förefaller plötsligt ganska avlägsat.

I bokens sjätte kapitel presenterar Svartvik slutligen en egen underfundig midrash, en «aggadisk» utläggning av Barabbasgestalten i evangelierna med hänvisning till Pär Lagerkvists roman om rövaren, men även till Thomas Hardys *Tess av D'Urberville*. Enligt den föreslagna tolkningsmodellen representerar den frikände Barabbas «var och en som lyssnar till evangeliet». Vid sidan av exegeten och teologen kommer här och på andra ställen i boken även *predikanten* Svartvik till tals. Så får t.ex. läsaren i ett tidigare kapitel reda på inte endast vad Jesus «ville visa sina dåtida åhörare», utan faktiskt även «sina sentida lyssnare och läsare» (s. 84). I ett kort avslutningskapitel heter det sedan uttryckligen att syftet med boken är att peka på bibeltexternas mångtydighet, en egenskap som dessutom omnämns som en «välsignelse» — men för vem? Mångtydighetens saliggörande förmåga förefaller inte reservationslöst tillgänglig för alla läsare, utan behöver trots allt begränsas och definieras av den professionella exegeten.

På så sätt aktualiserar Svartviks bok även frågan om exegetikens framtida roll och specifika uppgift inom religionsvetenskapen. Tidigare har bibelvetare ofta betraktat sig som väktare av texternas «egentliga» innebörd, inte minst gentemot den systematiska teologins konstruktioner. Men när forskarnas fokus alltmer förskjuts från texternas tillkomsthistoria till den pågående och oavslutade tolkningsprocessen genom historien — till berättelsernas *möjliga* betydelser resp. *faktiska* mottagande och inflytande — förändras allt detta och skapar förutsättningar för en framtida mer genomgripande hermeneutisk exegetik, med nya formuleringar av uppgiften.

Det återstår att se om den nygamla insikten om bibeltexternas inbyggda mångtydighet uteslutande kommer att framstå som en välsignelse för den exegetiska disciplinen. Hur som helst, min förhoppning är att Svartviks innehållsrika och tankeväckande bok kommer att finna de kompetenta lärare och engagerade studenter som *Skriftens ansikten* otvivelaktigt är värd.

Stefan Klint

Donald D. Binder: *Into the Temple Courts. The Place of the Synagogues in the Second Temple Period (SBL Dissertation Series, 169). 566 sid. Society of Biblical Literature, Atlanta 1999.*

Fanns det synagogor före 70 evt. då templet i Jerusalem förstördes? Många skulle tveklöst svara ja, ännu fler skulle nog fundera över vem som ställer frågan och varför, eftersom de anser svaret självklart. Det står berättat om ett flertal synagogor i de nytestamentliga texterna och de arkeologiska fynden av offentliga samlingslokaler på Masada, Herodion och i Gamla på Golanhöjderna har av en majoritet forskare identifierats som synagogor. Samtliga är daterade till första århundradet före och efter vår tideräkning. Inte desto mindre finns det idag ett antal forskare (Kee, McKay, Horsley) som ställer sig tveksamma, om inte direkt negativa till tanken på att synagogor överhuvudtaget fanns före 200-talet evt.

Det har producerats ett stort antal studier som berör den antika synagogan och dess första tid, och teorierna står idag mot varandra utan att man nått någon konsensus, vare sig i fråga om synagogans ursprung eller dess natur, dvs. om synagogan främst var en helig plats för gudstjänster eller om den primärt var en «sekulär» samlingsplats där byinvånarna fattade beslut i gemensamma angelägenheter. Det är i denna smått kaotiska forskningsituation man skall se Donald Binders doktorsavhandling, framlagd vid Southern Methodist University, USA. Trots det stora intresset för den antika synagogan, ett intresse som accelererat sedan början av 1990-talet, är Binders bok den första monografen som avgränsat studiet av synagogan till andra templets tid.

Bokens uppläggning är tydlig och enkel. Efter ett inledande kapitel med metodologiska överväganden och en forskningsöversikt behandlar kapitel 1 källmaterialet och dess karaktär. Såväl litterära källor som inskriptioner och arkeologiska lämningar tas upp till behandling. Kapitel 2 gör en analys av samtliga fram till år 70 dokumenterade termer för det som kom att kallas «synagoga». Bland de 11 grekiska termer som tas upp till behandling är *proseuche* («böens hus») och *synagoge* («församling» eller «församlingshus») de vanligaste och de som kommer att få mest betydelse i den fortsatta framställningen, men man kan också notera att termen för tempel, *hieron*, användes även för synagogan.

Om de två första kapitlen kan betecknas som förberedande studier för att kunna lösa uppgiften utgör kapitel 3 och 4, palestinensiska synagogor respektive diasporasynagogor, kärnan i avhandlingen. Dessa kapitel är upplagda som en katalog över de synagogor som dateras inom den uppsatta tidsgränsen, ordnad efter geografiska platser. Kapitel tre innehåller dess-

utom ett avslutande avsnitt om den palestinsiska synagogans ursprung. Uppläggningsen här gör det enkelt att hitta vad man söker, om det man söker är en analys av arkeologiska lämningar, inskriptioner eller texter relaterade till en viss plats.

I ett femte kapitel får vi en genomgång av synagogans organisation utifrån de titlar som finns bevarade. Detta kapitel avslutas med två exkurser, en om kvinnornas position och en om de s.k. gudfruktigas närvaro i synagogorna. Det sjätte kapitlet avhandlar de olika funktioner man kan knyta till synagogan genom källmaterialet. Synagogan var långt ifrån en «en-syftesinstitution» inriktad på torahläsning och andra liturgiska aktiviteter: den fungerade också som skola, arkiv, domstol, bank, allmän samlingsplats etc., och har därmed en viss likhet med grekiska tempel.

Innan sammanfattningen och den omfattande bibliografin (65 sid.) har Binder placerat ett sjunde kapitel med rubriken «Sectarian Synagogues», under vilken han behandlar esseerna, inklusive Qumransekten, terapeuterna och samarierna.

Det skall med en gång sägas att Binders bok är ett mycket värdefullt bidrag till synagogforskningen. Ingen har tidigare systematiskt listat och analyserat allt tillgängligt källmaterial som hör från tiden före 70 och det skall betonas att behandlingen av materialet, i synnerhet de arkeologiska lämningarna, är synnerligen noggrann. Här finns också hänvisningar till utgrävningsrapporter och relevant sekundärmaterial till respektive utgrävningsplats. Vid en jämförelse med Lee Levines mastodontverk om den antika synagogan från 2000, *The Ancient Synagogue*, (recenserat i STK 4/2000), måste man vad gäller arkeologin, men även analysen av flera litterära källor döma till Binders fördel.

Levines bok har dock fördelen av att inte avgränsa studien till andra templets tid och inkluderar därmed det komplexa rabbiniska materialet. Binders strikta hållning leder honom till att inte ens diskutera Mishnah, vars slutredigering visserligen dateras till 200 evt. men som även innehåller äldre material. Detta är ett medvetet val som motiveras i introduktionskapitlet. Det görs för att undvika alla diskussioner om vilka delar eller texter som kan användas eller inte användas om tiden före 70. Även om detta i dagens heta debattklimat kan vara förståeligt är det ändå att förenkla källsituationen. Allt material, även arkeologiskt, som härrör från tiden närmast efter 70 säger ju någonting om i vilken riktning utvecklingen har gått och kan därför belysa de svåra frågor som uppkommer ur pre-70 materialet.

Binders bok är, som ovan nämnts, utplagd som en katalog där källmaterialet tematiskt analyseras separat. Detta har för- och nackdelar. Boken är ett utmärkt redskap för den som vill studera de olika aspekterna

av synagogan och få en rejäl och många gånger skarp-synt analys av materialet. Men Binder har också en tes om synagogans natur: synagogorna var heliga platser eller byggnader som var positivt relaterade till Jerusalems tempel på så sätt att de kan sägas ha utgjort nämnda tempels förgårdar. Därav verkets titel: *Into the Temple Courts*. Denna tes, menar Binder, kan t.o.m. appliceras på synagogornas arkitektur, och här hämtar han inspiration från arkeologen James Strange, som var den förste att jämföra tempelförgårdens arkitektur med synagogans, där kolonner var placerade på ett för antiken udda sätt, nämligen mellan de väggfasta bänkarna och det öppna utrymmet mellan dem. Synagogorna var således ett slags komplement för dem som inte hade omedelbar tillgång till Jerusalemstempel, och stod inte på något sätt i opposition till det.

Medan man får ge Binder rätt i att något motsatsförhållande mellan templet i Jerusalem och synagogorna knappast kan återfinnas i källmaterialet, finns det ändå en hel del problem i hans tes om dem som ett slags tempelförgårdar. Dessutom uppkommer i relation till hans tes ett strukturellt problem i boken. På grund av dess uppläggning finns det inte rum för någon samlad framställning av tesen, inte heller kan man följa ett längre resonemang genom boken som leder fram till slutsatsen. Istället presenteras den relativt kortfattat på en mängd ställen i avhandlingen då enskilda källor diskuteras. Detta försvårar för läsaren då boken dessutom helt saknar index.

Till dessa problem kommer att det inte ges en motivering till varför vissa synagogor avgränsas som «sektaristiska» och behandlas separat, och att alla de judiska tempel som existerade samtidigt med Jerusalems tempel sällan tas upp till diskussion. Man efterlyser en mer nyanserad definition av «synagoga» och en tydligare diskussion av relationen mellan diasporan och Israel. Här återstår en hel del att göra efter det att Binder satt punkt.

Detta sagt skall det betonas att Binders avhandling är ett förnämligt bidrag till synagogforskningen som inte kan förbises av någon som vill säga något om denna för såväl judaistisk, bibelvetenskaplig och kyrkohistorisk forskning som för dagens judendom och kristendom så viktiga institution.

Anders Runesson

Bäckström, Anders: *Svenska kyrkan som välfärdsaktör i en global kultur — en studie i religion och omsorg*. 213 sid. Verbum, Stockholm 2001.

Bäckströms undersökning avser att studera «en nationell folkkyrkas roll för social välfärd mitt i över-